

คุณและโทษของผักตบชวา

โลกวิทยาการ

สัทสน์ ยกถ่าน

suthat@swu.ac.th

ผักตบชวา *Eichhornia crassipes* เป็นพืชที่มีต้นกำเนิดในแถบลุ่มน้ำ Sao Francisco ของบราซิล ที่มีใบสีเขียวหนา เมื่อเติบโตเต็มที่จะให้ดอกสีฟ้าอ่อนหรือม่วง มันเป็นพืชน้ำจืด การมีใบที่ค่อนข้างใหญ่และชูใบสูงเหนือน้ำ ทำให้มันสามารถใช้ใบต่างใบเรือให้กระแสน้ำพัดลอยทวนหรือตามน้ำไปได้ระยะทางไกล ผักตบชวาแพร่พันธุ์ได้รวดเร็วมาก ในเวลาเพียง 2 สัปดาห์ ผักตบชวาหนึ่งต้นสามารถแพร่พันธุ์เป็น 30 ต้นได้ และอีก 2 เดือน มันก็อาจขยายพันธุ์ได้ถึง 3,000 ต้น และถึงแม้ต้นจะเกยตื้นบนดินที่แห้งผาก จนต้นตายไปก็ตาม แต่เมล็ดของมันก็มีชีวิตยืนนานต่อไปได้ถึง 15 ปี และทันทีที่เมล็ดได้รับฝน มันก็จะแตกหน่อเป็นต้นใหม่ต่อไป การมีคุณสมบัติเช่นนี้ทำให้มันเป็นพืชที่ประสบความสำเร็จสูงในการกระจายพันธุ์ไปทั่วโลก จนทำให้มนุษย์ต้องปวดเศียรเวียนเกล้ามาก

เพราะ ณ วันนี้ ประชากรโลกไม่น้อยกว่า 50 ประเทศ กำลังถูกกองทัพผักตบชวารุกราน จะมีก็แต่ประเทศในยุโรปเท่านั้น ที่ปลอดการรบกวนและบริเวณที่ถูกผักตบชวาคูกคามมากที่สุดคือ ทะเลสาบวิกตอเรีย ซึ่งอยู่ระหว่าง Uganda, Kenya Tanzania และ Rwanda ในแอฟริกา ทะเลสาบนี้มีขนาดใหญ่เป็นที่สองของโลก และขณะนี้อากาศทางอากาศได้แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ 7,000 ตารางกิโลเมตร ของทะเลสาบถูกปกคลุมด้วยผักตบชวา การมีแพผักตบชวาขนาดใหญ่ลอยคลุมผิวน้ำเช่นนี้ ทำให้ปลาไม่สามารถว่ายน้ำขึ้นมายังผิวน้ำได้ นอกจากนี้ ผักตบชวายังหายใจแยงออกซิเจนจากปลาอีกด้วย แม้แต่ชาวประมงในทะเลสาบก็ทำมาหากินลำบาก เพราะเรือที่ใช้จับปลาไม่สามารถเคลื่อนที่ผ่านแพผักตบชวาที่หนาทึบได้ การมีดงผักตบชวาแน่นยังเป็นสวรรค์สำหรับสัตว์ประเภทงู หอยทาก จระเข้และงู ซึ่งเป็นพาหะนำเชื้อมาลาเรียและไข้เลือดออกมาสู่คนด้วย นี่คือการเดือดร้อนที่กำลังบังเกิดกับผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณทะเลสาบ ไม่เพียงแต่สิ่งมีชีวิตเท่านั้นที่ถูกผักตบชวารบกวน แม้แต่โรงไฟฟ้าหรือโรงกลั่นเบียร์ในบางเวลาที่ต้องหยุดทำงาน เมื่อถูกกองทัพผักตบ

ปริมาณหลายต้นไหลอุดต่อระบาย

เมื่อความเดือดร้อนกำลังทวีความรุนแรงขึ้นทุกวันเช่นนี้ รัฐบาลของประเทศ Uganda Kenya และ Tanzania จึงได้ระดมกำลังกันแก้ปัญหาหนานาชาติ ปัญหานี้ในอดีตสงครามระหว่างมนุษย์กับผักตบชวานั้นมีหลายรูปแบบ เช่น แบบจุดไฟเผา แต่วิธีนี้ได้ผลช้า เพราะต้นผักตบชวามีน้ำมาก ดังนั้น ในการทำให้มันแห้งโดยการตากแดด จึงต้องใช้เวลานานหลายวัน แต่ถ้าฝนเกิดตกหรือต้นผักตบที่ถูกเผาตายไม่สนิท มันก็จะแตกยอดอ่อนได้อีก การใช้เครื่องจักรกลดึงแพผักตบขึ้นมาจากน้ำก็เป็นอีกวิธีหนึ่งที่มนุษย์ใช้ในการกำจัดผักตบชวา

แต่วิธีนี้ต้องการเงินของมหาศาลในการซื้อเครื่องจักรและผักตบที่ตั้งขึ้นมาแล้วก็นำไปกำจัดด้วย เราเคยใช้สารเคมี 2,4-dichlorophenoxyacetic ซึ่งมีฤทธิ์เป็นกรดพ่นฉีดที่ผักตบเพื่อฆ่ามัน แต่สารประกอบชนิดนี้นอกจากเป็นพิษต่อปลาในน้ำแล้ว ยังทำให้คนดื่มยาล้มป่วยด้วยโรคผิวหนังด้วย ดังนั้น นานาชาติจึงได้ประกาศห้ามใช้สารเคมีชนิดนี้ในการกำจัดผักตบชวาอีก อินเดียก็เป็นประเทศหนึ่งที่ถูกผักตบชวาคูกคาม และนักวิทยาศาสตร์อินเดียได้ทดลองใช้หนอนและตักแตนกินกำจัดต้นผักตบชวา แต่วิธีนี้นอกจากให้ผลช้าแล้ว ต้องใช้กองทัพหนอนและตักแตนมากด้วย

ในประเทศ Uganda และ Brazil มีการใช้ตัวต้ว (*Nevchetima eichhorniae*) ในการกำจัดผักตบชวา เพราะตัวต้วพันธุ์นี้กินใบผักตบเป็นอาหาร แต่ผู้เชี่ยวชาญด้านแมลงก็เกรงว่า ถ้าวิธีนี้ให้ผลดี

มาก คือ ต้นผักตบชวาตายหรือสูญพันธุ์ 100% เต็มเราก็จะมีปัญหาใหม่คือ ภูมิประเทศแคบนั้นจะอุดมสมบูรณ์ด้วยดวงแทน ซึ่งเป็นปัญหาสภาพแวดล้อมปัญหาต่อไป

ส่วนในประเทศจีนนั้น นักวิทยาศาสตร์จีนได้ทดลองนำผักตบชวามาตากแห้ง แล้วนำไปผสมกับปฏิภูมุลัสต์รุ่มเพื่อทำปุ๋ย เพราะเห็ดเพราะเห็ดเป็นสารที่มีไอโอดีนมาก การปลูกเห็ดโดยใช้ปุ๋ยที่ทำจากผักตบชวา จึงเป็นการแก้ปัญหาสุขภาพของประชาชนที่ขาดสารไอโอดีน และแก้ปัญหาการมีผักตบชวาในแหล่งน้ำอย่างอุดมสมบูรณ์เกินไปได้พร้อมกัน

เมื่อเหตุและผลเป็นเช่นนี้ ผู้เชี่ยวชาญ

ด้านยุทธศาสตร์การรบกับผักตบชวา จึงมีความเห็นพ้องกันว่า ในการแก้ไขปัญหการแพร่ระบาดของผักตบชวานั้น เราจะใช้วิธีหนึ่งวิธีใดแต่เพียงวิธีเดียวเห็นที่จะไม่ได้ผล 100% เต็ม เพราะการกำจัดโดยใช้สารเคมี ต้องใช้งบประมาณสูง และสารเคมีนั้นก็เป็นอันตรายต่อคนและสิ่งมีชีวิต นอกจากนี้ การพ่นยากก็ต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอ เพราะผักตบชวาฟื้นคืนชีพง่ายและเร็ว ถ้ามันถูกกำจัดไม่สมบูรณ์ ส่วนวิธีกำจัดโดยใช้ดวงหรือหนอนจะมีประสิทธิภาพเฉพาะกรณีที่ผักตบชวาในบริเวณนั้นมีไม่มากเท่านั้น

ดังได้กล่าวแล้วว่า ผักตบชวาคือพืชท้องถิ่นในอเมริกาใต้ แต่การรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของคนอเมริกันคนหนึ่ง เมื่อได้เห็นดอกของมันว่าสวยคล้ายกล้วยไม้ จึงได้นำพืชน้ำนี้มาปลูกในอเมริกา และเมื่อมันขยายพันธุ์เพิ่มจำนวนมากขึ้นๆ ทุกวัน เขาจึงกำจัดมันโดย

การโยนทิ้งในแม่น้ำ จากนั้นภายในเวลาเพียงหกปี ผักตบชวาก็ได้แพร่พันธุ์ไปทั่วสหรัฐอเมริกา และจากอเมริกามันได้เดินทางต่อไปถึงออสเตรเลีย อินเดีย และไทย นี่คือการนำสิ่งมีชีวิตจากท้องถิ่นหนึ่งไปสู่อีกท้องถิ่นหนึ่ง ซึ่งมีผลกระทบต่อมากมายต่อท้องถิ่นใหม่ เพราะคนมักไม่รู้ว่าสิ่งมีชีวิตต่างถิ่นเวลาถูกนำมาปล่อยทิ้งในสถานที่ใหม่ จะทำตัวเป็นมิตรหรือเป็นศัตรูกับสิ่งมีชีวิตในท้องถิ่นใหม่อย่างไร

ดังนั้น ประเด็นหนึ่งที่เราต้องคำนึงถึงอย่างรอบคอบ และระมัดระวังคือ ในการปล่อยนก ปล่อยกาหรือปล่อยปลา ฯลฯ ลงในสถานที่ใด โดยคิดว่าตนเองจะได้บุญ แต่สิ่งมีชีวิตอื่นๆ ในบริเวณนั้นจะเดือดร้อนตายเอา ก็เป็นการทำบาปโดยไม่รู้ตัว

ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่มีผักตบชวามากมาย และพืชชนิดนี้ได้สร้างความรำคาญและอุปสรรคในการสัญจรทางเรือในแม่น้ำและลำคลองพอประมาณ แต่เมื่อเราไม่มีปลาหรือดวงที่ชอบกินมัน ไม่มีเงินงบประมาณที่จะสร้างเครื่องจักรดึงต้นมันมาทำลาย การคิดใช้ดินระเบิดที่จะระเบิดมันให้หมดแม่น้ำ ก็จะทำให้เศษเล็กเศษน้อยจากต้นแตกเป็นต้นใหม่ได้อีก การใช้ไฟเผาก็แทบจะไม่ได้ผล การฉีดพ่นด้วยสารพิษก็จะทำให้ปลาในแม่น้ำและคนที่ใช้น้ำก็จะตายไปด้วย การนำมันมาทำเป็นอาหารหมูก็ไม่อาจลดปริมาณมันได้มากเมื่อไม่มีหนทางใดที่ดูๆ จะ work คนไทยจึงนำมันมาทำเป็นอุปกรณ์จักสาน โดยใช้ลำต้นที่ตากแห้งแล้วถักทอเป็นตะกร้า หมวก รองเท้าแตะ ฯลฯ สำหรับใช้ในบ้านและเป็นสินค้าออก และก็ได้พบว่า เฟอร์นิเจอร์และเครื่องใช้ที่ทำจากผักตบชวานี้ ทนทานยิ่งกว่าหวายและเบากว่าด้วย ถึงแม้ว่าหวายจะเรียบแข็งและดูทันสมัยใส แต่ลำต้นผักตบชวาที่แห้งให้ความรู้สึกที่น่าสัมผัสกว่า และตามปกติเส้นหวายจะปริแตก หลังจากที่ถูกใช้ในเวลา 2-3 ปี แต่เพราะต้นผักตบชวาแห้งสามารถดูดความชื้นได้ดีกว่า เฟอร์นิเจอร์ที่ทำด้วยผักตบชวาจึงคงทนยิ่งกว่า

จึงเป็นว่าขณะนี้อุตสาหกรรมที่ใช้ผักตบชวาทำเครื่องใช้ กำลังเจริญเติบโตในประเทศของเรา และกำลังทำเงินให้กับชาวบ้านที่มีฝีมือและความคิด และสำหรับชาวบ้านเหล่านี้ ผักตบชวาคือพืชที่สำคัญกับเขายิ่งกว่าข้าวครับ ■